

KAJ JE DALJŠE, KO SE VLEČE,
JARA KAČA ALI KURJA ČREVA
OZIROMA KAM IN KDAJ PRIDE
PO POLŽJE PIKL POLŽ? NEKAJ
DROBCEV O ŽIVALSKOSTI V
JEZIKU

Darko Čuden

UVOD

Vsi primeri v tem prispevku so napaberkovani iz poimenovanj živali iz domačih in tujih logov, po pričakovanju seveda prevladujejo prve, zgolj peščica jih je iz mitologij, ne glede na jezikovne zvrsti in vse vrste časovnih, terminoloških in slogovnih zaznamovanosti.

Razsežnosti živalskega v jeziku so, tudi zaradi znanstvenih spoznanj, nedoumljive. Živalim pripisujemo doslej neznana čustva. So *koze* optimistične ali pesimistične in ali se *podgane* smeji? Pogledi na prehranjevalne navade, klavnice, živalske vrtove, cirkuse, množično rejo se obračajo na glavo. So živali čuteča bitja? Tudi to pušča v jeziku močne sledi.

Ob teh živalskih sledih v jeziku se porajajo številna enciklopedična vprašanja. Kdo ali kaj je *ruski medved*, *kitajski zmaj*, *morski volk* in *velika riba*, je *kozja bradica* manjšalnica od *kozje brade*, sta *krava molznica* in *molzna krava* ista krava, kaj so *kačje ride*, je *metuljev sindrom* in *sindrom metulja* eno in isto, kakšen je pogled z *ribje*, *ptičje* in *žabje* perspektive, sta *č* in *š* v *kljunač/kljunaš* zatipkana in ali *keltski/azijski/papirnati/brezzobi tiger* zmorejo bivati v isti kletki? Vemo, da so *beli sloni* nasedle investicije in da je *tehnološka gazela* povezana z *gazeljo rastjo*? Kakšen je borzni učinek *volovskega biča*? Še kdo ve, kje je *oslovska klop*? Kaj ali kdo je *zeleni volk*? Kaj imata skupnega (če?) *pasja radost* in *pasja procesija*? Razumemo leksem *pripeljati kaj levu skozi gobec* in kako in sploh zakaj gre/bi šla *kamela skozi šivankino uho*? Zakaj prijaha *princ na belem konju*, ne pa na *vrancu*? In kaj je *rak rana*? Razumeti in dojeti vse tovrstne živalskojezikovne razsežnosti je brez dvoma misija nemogoče.

KJE VSE NAM ŽIVALI PRIDEJO PRAV?

Zgolj za pokušino in v dokaz, da ni področja, ko živali ne bi nastopale v neizmernih (pod)sistemih spoznanj o sebi in svetu: – **igre**: *žab(i)ce metat(i)*, *kozy klamf zbijat(i)*, – **dojenčkov razvoj**: *kravce past(i)*, – **kitajski horoskop**: *podgana*, *bik*, *tiger*, *zajec*, *zmaj*, *kača*, *konj*, *koza*, *opica*, *petelin*, *pes*, *prašič*, – **nagrade**: *zlata lev / medved*, *zlata ptica / sova*, – **orožje**: *leopard*, *gepard*, *črni panter*, *mamba*, – **vzdevki za ljubljanske stavbe**: *črna vdova*, *kanarček*, *močerad*, – **pohištv**: *danski naslanjač labod*, *slovenski smetnjak žaba*, – **avtomobili**: *hrošč*, *žaba*, *jaguar*, – **športne ekipe**: *risi*, *biki*, *ken-guruji*, *kiviji*, – **figure pri skladnostnem plavanju**: *barakuda*, *čaplja*, *flamingo*, *jelenček*, *mečarica*, *ostriga*, *ščuka*, *jegulja*, – **jogijski položaji**: *kuščar*, *kobilica*, *vrana*, *krokodil*, *kamela*, – **telesne okvare in bolezni**: *kurje prsi*, *zajčja ustnica*, *opičje koze*, *svinjska kuga*, *mišja mrzlica*, – **vojaške operacije med 2. svetovno vojno**: *Kobra*, *Tiger*, *Zmaj*, *Cerberus*, *Črni petelin*, *Modra lisica*, *Morski lev*, *Severni jelen*, *Hydra*, *Konjičkov skok*, – **spolni položaj in genitalije**: *po pasje*, *tič(ek)*, *miška*; – **športno orodje**: *koza*, *konj*, – **športna društva**: *Orli* in *Sokoli*, *Mojstranske veverice*, *Jamski močeradi*, – **skavtski rodovi**: *Rod odporne želve*, *sivega volka*, *bistriških gamsov*, *jezerske ščuke*, *snežniških ruševcev*, – **taborniške starostne skupine**: *murenčki*, *medvedki*, *čebelice*, – **skavtske starostne skupine**: *bobri* in *bobrovke*, *volčiči* in *volkulje*, – **ansambl**: *Čuki*, *Krimski lisjaki*, *Mladi levi*, *Bele vrane*, *Gadi*, – **logopedski pripomoček**: *riba*, *raca*, *rak*! – **zdravljice in napitnice kot poziv k hitrejšemu pitju**: *Sraka ima dolgi rep*, *lepo pisan perje*, *pazi*, *Janez/Lojzka ti, da te ne poserje!* – **v slovensko politično zgodovino zapisani opomini in spodbude**: *Ne boš ti meni afne guncal!* / *Dejmo, miška!* – **slovensko časniki**: *Brencelj*. In tako v neskončni nedogled!

ŽIVALSTVO V PRIPOVEDI O STVARJENJU NA KRATKO

Stvarjenje sveta iz prve Mojzesove knjige

Rekel je tudi Bog: Naj rodé vode *laznino* živečo, in *perutnino* nad zemljo pod trdino neba. In ustvaril je Bog velike *some* in vsako živo in gibajoče se bitje, katero so bile rodile vodé po njih vrstah, in vse *ptice* po njih plemenih. In videl je Bog, da je bilo dobro. In blagoslovil jih je, rekoč: Rastite in množite se in napolnite vode morja, in *ptice* naj se namnožé nad zemljo. In bil je večer in bilo je jutro, peti dan. [...] In videl je Bog, da je bilo dobro. In reče: Naredimo človeka po svoji podobi in sličnosti: in gospoduj *ribam* morja in *pticam* neba, in *zverinam*, in vsej zemlji, in vsej *laznini*, ki se giblje na zemlji [...] (Lampe, Mz 1,3–31).

Na premici živalskih srečevanj z ljudmi in človeških z živalskimi bi se lahko ustavljali na vsakem koraku, a ošvrknimo tu le nekaj trkov, ki so nas, če tem pripovedim verjamemo, v dobrem in/ali slabem zaznamovali in katerih pečat čutimo še dandanašnji. Za slednje so bržkone krive rajska *reptilka*, strokovnjakinja za pomologijo, ki je človeštvo na vekov veke ugnala v *kozji* rog, in egiptovske nadloge iz 2. Mojzesove knjige: *žabe*, *komarji*, *muhe* in *kobilice*. Jezus s petimi ječmenovimi hlebci in dvema *ribama* nahrani pet tisoč mož, potem ko se rodi v betlehemeski štalci, kjer v novorojenčka sopeta *krav(ica)* in *vol(iček)*, okrog se pase na trope *ovac*, na *kamelah* pa že z bogatimi darovi jezdijo trije modreci z Jutrovega.

In ker se vse naše bitje in žitje očitno suče okrog dobrega in zlega in če preskočimo precejšnje metre na človeški in živalski premici, ni čudno, da Jože Snoj z izrazito samosvojo, nikogar posnemajočo pisavo v

romanu *Gavžen hrib* (2005: 20)¹ opiše hudiča, ki je prispodoba sovražnika, kot stvor s samimi živalskimi atributi: »Pa peklenšek, kakšen je! Na pol ko žaba, na pol ko zmaj. Pa še ko kozel. Ni čisto pol na pol. Zelen, z nazobčanim puklastim hrbtom, ko kuščar. Na zadnjih nogah, kopitastih. Z govejim čopastim repom do tal, z rogovi in kozjo brado in žabjim gobcem.«

Leksikalni vidiki živalskih poimenovanj v jeziku

Teoretično je mogoče iz vsakega živalskega samostalnika izpeljati pridevnik: *svinjski*, *kurji*, *ušiv*, *čebelji*, *gazelji*. Večpomenskost se kaže v: *črviv*, *črvov*, *črvast*; *kačji*, *kačast*; *mačje*, *mačkasto*. Snój ustvarja *srnjačje* in *gamsje* trofeje, *škrjančjo* radost, *ščinkavičje* petje, *jelenje* upognjen vrat, *golobjo* slutnjo, *kanjaste* žvižge, *ujedji* nos, Vuga pa *sovjeoke* more, *mulje* steze, *skljusanega* konja, pod gmotne skale *zajeguljeno* reko, od cestnih leščerb *kresničkaste* vasi. SSKJ navaja *bivolje* mleko (ta prevladuje tudi v internetnih zadetkih), kar da misliti, da bi bilo v skladu z naravo laktacije pravilneje *bivolčje*/(*bivolčino*?) in tudi *osličje*/(*osličino*?), ne pa *oslovo* mleko, vprašanje pa je, kako se na to odziva jezik?

Ustrezno se izpeljujejo načinovna določila: *pasje*/ušivo se počutiti, *črvasto*/jeguljasto/*kačasto* se viti, *čukasto*/sršenasto gledati, *medvedje* godrnjati, *levje* se boriti. Pri Snoju se nekaj *hobotničasto*, *kobrasto* širi, sutana frfota *netopirsko*, muha je *prašičje* tolsta, pri Vugu pa se *kokošje* krili in čoha *šimpanzje*.

¹ V tem prispevku so vsi leposlovni zgledi vzeti iz romanov Jožeta Snoja *Gavžen hrib* (2005) in Saša Vuga *Kobariško zrcalo* (2007), oba prežeta z vojno tematiko. Strani ne navajam in zglede večinoma skladijsko poenostavljam.

Skoraj vse omenjene enobesedne lekseme zamenjujejo prislovna določila s predlogom *po* in s pripono *-je*: *po ribje* odpirati usta, *po kačje* se zvižati, *po mačje*, *po medvedje*, *po opičje*, *po pasje*, *po polžje*. Pri Snoju se nekaj oglašča pol *po kravje*, pol *po kozje* in odvíja *po jazbečarsko*, *po vrabíčje*, tudi z živalsko nadpomenskostjo: *po živalje*, *po plazilsko*, pri Vugu se dlan odpira *po žabje*, gumi pa žveči *po kravje*.

Uslovarjeni dvobesedni leksemi s prvo živalsko sestavino in rodilniškim prilastkom v dokaj zamejeni glagolski okolici so: *črv dvoma* (gloda), *golob miru* (vzleti), *hobotnica laži* (se širi), (znajti se) *v krempljih smrti* ali (poleteti) *na perutih domišljije*.

Nekaj je akronimov: *Sova* = Slovenska obveščevalno-varnostna agencija, *Zmaj* (delni akronim (morda z zadnjim j-jem?) = projekt ureditve zmogljivih mestnih avtobusnih linij, KRT = računalniški kognitivni trening, *Srna* = izmišljena skrivna organizacija Slovenska reakcionistično-nihilistična agencija.²

Pri nekaterih glagolih je razvidna živalska podstava: *črvíčiti*, *muhariti*, *ježiti se*, *nasršéniti se*, *osirati*, *peteliniti se*, *prelísíčiti*, *psovati*, *racati*, *ribariti*, *svinjati*, *teliti*, *ožrebiti se*, pri drugih pomenska sestavina: *kopitljati*, *pičiti*, *plahutati*, *plaziti se*, *plezati*, *prhutati*, *rojiti*, *regljati*, tudi metaforični (*pri/od*) *hlačati* in Vugov *razpetelinjal se je pod nebo kot nekakšen predpotopni feniks* ter znameniti izmislek igralca Jurija Součka *in odpujšala sta domov*.

Slovenščina je živalsko gibka predvsem na račun izpeljave in zlaganja: *bikoborba*, *dvoživkarstvo*, *fazanerija*, *jelenjad*, *jeguljast*, *konjereja*, *kozjebra-dec*, *močeradov*, *močeradovec*, *muholovec*, *ostrižnjak*, *perjad*, *pajčevina*, *pa-pagajščina*, *ptičnica*, *ribiškogojitven*, *sipolov*, *slonokoščen*, *čukast*, *žabarija*, *perutninarski*. Besedotvorni nabor se od živali do živali seveda spreminja. Tako je v primerjavi z *bolha* ali *uš* gotovo bogatejši pri *čebela*: *čebela*,

čebelica, *čebelji*, *čebelar*, *čebelarka*, *čebelarstvo*, *čebelarjenje*, *čebelarski*, *čebelnjak*, *čebelariti*, *čebelolik*.

Dvobesedni živalski leksemi so a) konkretni: *polšja mast*, *jelenje rogovje*, *kurja obara*, *gosja jetra*, *kravje vime*, *žabji mrest*, *račja zel* in b) abstraktni, pri katerih metaforičnost niha med prvo in drugo sestavino ali med obema: *bolšji trg*, *gosji red*, *knjižni molj*, *krokodilje solze*, *labodji spev*, *levji delež*, *mala riba*, *medvedja usluga*, *lastniška hobotnica*, *rdeči petelin*. Nekateri se berejo dvojno: *ribja kost* (srt + tekstilni vzorec), *nočna ptica* (ptica + jutranji človek), *muha enodnevnica* (muha + domislek kratkega veka).

Živalska poimenovanja ali njihove pomenske sestavine se odlikujejo po večpomenskosti, nastali z metaforičnim prenosom: *kljun* in *rep* (letalo, ladja), *petelin* (orožje), *črv* in *hrošč* (računalništvo), *zebra*, *žerjav*, *muha* (jabolko, orožje, *modna muha*). Po navadi gre za prenos z živali na predmet(nost), redkeje na človeka: (računalniški) *krt*. Pri slednjem pridejo v poštev seveda vsa živalska poimenovanja, uporabna za psovke, a tudi tista, ki morda niso tako brezobzirno nesramna, ki pa vseeno izkazujejo neko značajsko posebnost: *kača*, *podlasica*, *zajec*. Morda so posebnost slovenščine samonmnožinski samostalniki tipa *gosenice*, *lisice* in manjšalnice: *krokodilček* (spenjanje), *metuljček* (modni dodatek, nož na vzmet), *lisička* (goba), *del-finček* (plavanje). Za manjšalnice zgolj dve ponazoritvi: *ježek* je slaščica, lasna navijalka, žival (*morski ježek*), frizura, goba, rastlina, podstavek za natičkanje cvetja, *zajček* je poskusni, svetlobni refleksi, rastlina, goba, znane so (Playbojeve) *zajčice*, tudi tip dilda si je prislužil to ime.

Psovke in zmerljivke

Glagol *psovati* se pojavlja že v besedilih slovenskih protestantskih piscev. V sodobnem jeziku bi pričakovali večji nabor žaljivih nadiralno/zmerljivih obrazcev, vendar je slovenska paleta sorazmerno skromna,

² Delo, 27. 2. 2023, str. 7.

omejena je v glavnem (najbrž razumljivo) na živali iz domačih logov kot: *trot, prasec, konj, prasica, kuzla, krava, koza, osel* in še kaj, potem pa živalski nabor kar usiha. Očitno je za psovanje primernejše izrazje drugih človeških danosti, denimo spolnosti in izločanja: *kurba, kur(a)c, pička, pizda, rit, drek, gnoj*.

Zdi se, da vlogo psovka skoraj pogosteje opravljajo pridevniki na desni: *krava kretenska, zahojena, butasta, šavsnjena, prismojena, baba šojasta, krota nemarna, vol zarukan, zabit, prfuknjen, zajeban, ubrisan*. Ti pridevniki so v skladu z namenom psovanja zaznamovani bolj ali manj vulgarno, tudi pokrajinsko/narečno, generacijsko in najbrž tudi povsem družinsko/rodbinsko.

Psovanje pa paradoksalno zlahka preide v svoje nasprotje, namreč ljubkovalnost, prisrčnost, dobronamerno opozorilo. Značilen skladišni vzorec je: *ti si (mi) pa tudi (en) lisjak/lisica (pregnana), opica, koštrun, šoja, čuk*. SSKJ navaja dvobesedne lekseme, v katerih ima desni prilastek isto podstavo: *žaba žabasta, koza kozasta, uš ušiva*. Jezikovno mumificirana je tudi: *Tiho, uš!*

Nežmah (1997: 137–138) je imel sorodnika duhovnika, ki da je preklinjal takole:

'da bi te koklja brcnila!' Duhoven je izrekal protislovje: na dobesedni ravni je resda želel neprijetnežu brco, toda pripisal jo je koklji, se pravi bitju, ki po zakonih narave sploh nima dispozicij, da bi brcnila človeka. Brcniti je torej lastnost, ki je ne moremo pripisati kokoši. [...] Duhovnova kletev črpa svoj naboj iz protislovja med obliko in vsebino. Kletev ti sicer želi žal dejanje, to je brco, ki pa je s strani koklje praktično neizvedljiva. Skratka, zakolne, ne da bi zaklel.

in (prav tam):

Izjemna moč psovke *pasji sin!* oz. kletvice *jebal ti pas/pes mater!* izhaja kar iz trojne degradacije naslovljenca: 1. sprememba v infanta, 2. sprememba v živalsko bitje, 3. slab moralni standard staršev, ki so prakticirali sodomijo. K temu pa velja prišteti še *factum*, da govorec poseduje vednost o poreklu, celo spočetju sogovorca.

V leposlovju se nabor živalskih psovka in zmerljivk razpira domala v nedogled. Čeprav v Vugovem in Snojevem vojnem romanu ne gre za neposredni nadiralni stik psujočega s psovanim, pač pa za notranji monolog, najdemo pri prvem: Hajd, *petelinček farovški*, boš že še kikirikall!, pri drugem pa: *ksiht podganji, runkelj prašičji, klobasarji prašičevski, klobasar bikovski, junci, prassice hudičeve, prasec farški, svinja stremuška, psi beli*.

Enostavčna minimalna besedila

Minimalna enostavčna besedila zajemajo celo pahljačo jezikovnih pojavov. Mednje spadajo frazemi tipa *Tudi slepa kura zrno najde. Najprej kravca, poj pa štalca. Riba smrdi pri glavi. Tresla se je gora, rodila se je miš. Podarjenemu konju se ne gleda v zobe. Kogar je pičila kača, se boji zvite vrvi. V sili še hudič muhe žre. Ogenj, rit in kače niso za igrače*.

Prepoznavno avtorski so: *Na vrhu gore smo vsi snežni leopardi* (Hunter S. Thompson). – *Veličino naroda lahko sodimo po tem, kako ravna z živalmi* (Mahatma Gandhi). – *Če preganjaš dva zajca, ne ujameš nobenega* (Konfucij). France Prešeren je prijatelja Matija Čopa opisal: *V Ljubljani je dihur, ki noč in dan žre knjige, od sebe pa ne da najmanjše fige*. Primero sicer negativno zaznamovanim *dihurjem* pa Prešeren osmisli povsem drugače. Filozof in kulturni teoretik Aleš Mendiževc trdi, da: *ne človek človeku*

volk – še prej je človek samemu sebi kamela. Izhajaje iz ponarodele Plavtove misli iz komedije *Osl* Mendiževca pojasnjuje:³

Da življenje teče po zakonitostih, podobnih metu kocke, da je človek bitje, ki se steguje po svobodi, a je hkrati na to svobodo obsojen. To pomeni, da ga zamejuje ogromna količina dogodkov, ki jih je nemogoče vse vzeti nase (kot kamela), zato nam je postavljena meja, ki jo postavlja koncept naključja.

V aforizmih Žarka Petana kipi od živali: *Petelin in kokoš sta živela v miru, dokler ni prišel še en petelin.* / *Harem je še za tako močnega bika pretežak jarem.* / *Levinje največkrat poberejo levje deleže.* / *Humorist je pes, ki laja, satirik pa pes, ki grize.* »Ne streljajte kozlov!« so kože milo prosile, zaman.

Od narodnih pregovorov kar buhti: *Če bi lahko z udarci kogarkoli spametovali, bi bili bivoli najpametnejši.* (indijanski) / *Zebra vzame svoje proge s seboj, kamorkoli gre.* (masajski) / *Vladarji so kot kače: v lasti imajo strup in zdravilo.* (kurdski).

Na tej domala neizčrpni paleti enostavnosti so še⁴ **vraže:** *Če na pepelnico pometemo stanovanje in smeti odnesemo na križišče, ne bo bolh pri hiši;* **izštevanke in šaljivke:** *An ban, pet podgan, štiri miši, v uh me piši, vija vaja ven!* / *Bog dej srečo, kravo rdečo, pet prašičkov, kdor bo bel, tega bo mesar ujel;* **koprnenke:** *Pikapolon(i)ca, zleti v nebo in mi prinesi zlato kolo;* **nedolžne razuzdanke:** *Marička šla v koprive scat, v rit jo pičil močerad;* **srhljivke:** *Speštal te bom kot črva!* / *Boš ti že še ježa jebal!;* **verzi iz spominskih knjig:** *Metuljček pozdravček po zraku leti, tam se ustavi, kjer Mici živi;* in **besednih šaljivk** tipa: *temu nisem ne kos ne škorec in dihal sem na vse kriplje, škrge in škržate* in satirične šuligojevske⁵ tvorjenke v članku o partizanih in domobrancinih.

3 Delo, 7. 3. 2023, str. 13.

4 Razvrščanje je v veliki meri domislek avtorja prispevka.

5 Boris Šuligoj, Delov novinar, prejemnik nagrade za življenjsko delo.

Primerjalni frazemi

V družbi stavčnih frazemov tipa *Laže, kot pes teče* in *Maš tko zmečkano srajco, kot da bi jo krav(i) iz rit(i) potegnil* je nepregledna množica z glagolsko vezljivostjo pogojenih stavčnočlenskih. V prvo skupino spadajo privedniške primerjave, vezane na glagol biti z veznikom *ko* ali *kot* (tudi z že rahlo zastarelim, v glavnem na starejše leposlovje vezanim *kakor*): *len ko prasica/fuks, priden kot mravlja/mravljica, trmast kot vol, moker kot cucek, krotek/pohleven kot jagnje, tih kot miška, debel kot slon, jezen kot gad, uren kot podlasica, zdrav ko dren/riba*, v drugo pa glagoli, ki ob sebi zahtevajo načinovni prislov: *gledati kot vol v nova vrata, priti zadnji kot pasja jajca, krasti kot sraka, ploditi se kot zajci, smrdeti kot dihur, spat kot polh, napiti se ko krava, dreti se kot sraka, napihovati se kot žaba, našemiti se kot pav, prežati kot jastrebi*.

V leposlovju primere letijo v nebo. Snoj pravi, da se *guncaš ko goska in zaganjaš naprej ko pes na keten*. Pri Vugu od primer prekipeva: *Zrak je prasketal kot s cvrtja drobcenih sardel.* / *Kmalu jih je avtobus požrl kot postrv rakce.* / *Koža je postajala mehurjasta kot žabji mrest.* / *Židje so v nos kot obupan los.* / *V zrcalu je brnelo kot od muh na muholovki.* / *Z mene dol je padla kot nažrt, nabrekel klop.* / *Vratne žile so se mu napele kot deževniki po dežni ujmi.* / *Z nabreklih vek so ji kot tičji lim visele solze.* / *Zbledelo steno so žlahtnili moški udki na pozor, [...] mojega je portretirala kot novoletnega prašička z deteljico na cilindru.* Izstopa dvojna primera v enem stavku: *Kot sardele tik pred peko* so hiteli dol *kot ribe v sak*.

Pri slednjem pisatelju so opazna tudi preoblikovanja pregovorov (razen če niso taka že v njegovem jezikovnem okolju): *Kot da smo skupaj čmrlje pasli!* In pregovor z nadpomenskim (*kača*) in podpomenskim (*gad*) živalskim poimenovanjem: *Če ubiješ kačo, pridejo k pogrebu trije gadi*.

Pestro zgradbo izkazujejo ne glede na tipološko razvrščanje leksemi s podvojenim živalskim poimenovanjem: *ne tič ne miš, bolje vrabec v roki kot golob na strehi, tresti se kot pes na kuzli, vrana vrani oči ne izkljuva, je blo tko, kokr da b' slepca med kure vrgu, igra mačke z mišjo, imeti se rad kot pes in mačka, lisica lisjak sta pila tobak, [...] čuk sedi na veji, sova na vereji [...].* Odličen primer trojnega živalskega poimenovanja je Vugov *Zaradi bolh na psu še mačka ne zamijavka!*

Na živalskost vezani pojmovni sklopi

Nespremenljivke spodnjega tipa (ki pa seveda niso edine) tvorijo pomensko zgradbo živalskega leksema, pri čemer določljivost živalske vrste ni vedno enoznačna:

a) bivališča: *brlog, čebelnjak, fazanerija, gnezdo, golobjak, hlev, jazbina, kobilarina, konjušnica, kurnik, lisičina, mlaka, mravljišče, netopirnica, osir, ostriznjak, pašnik, ribogojnica, svinjak, termitnjak, tolmun, zajčnik, zverinjak; b) deli telesa:* *čekan, grba, greben, griva, klešče, kljun, kopito, kožuh, krak, krempeľ, lovka, lupina, luska, luskina, okel, oklep, perje, perut, plavut, rilec, rog, roža, smrček, šapa, ščetina, škrge, trobec, vamp, vime, vreča, želo; c) združbe:* *čreda, jata, krdelo, roj, trop; č) faza v razvoju in izdelek:* *buba, kokon, mrest, pajčevina, slina, zapredek; d) oprema:* *podkev, uzda, vajeti, jarem, ostroge, sedlo, brzda; e) oglašanje:* *brenčati, brlizgati, grčati, hrzati, kavdrati, kikirikati, kruliti, kvakati, lajati, mijavkati, mukati, rjoveti, regljati, rezgetati, rigati, rukati, sikati, tuliti.* Spet se oblikuje dolg niz ptičjega oglašanja: *cvrkatati, čirikati, čivkati, gruliti, hukati, krakati, kukati, skovikati, ščeбетati, ukati, vreščati, žgoleti, žvrgoleti.* Ujede, tako vedo lovci, ornitologi, taborniki, gozdarji in drugi ljubitelji živali, *žvižgajo, gagajo, kričijo, vreščijo, cvilijo, piskajo, revskajo.* Pri Snoju kanje *fjukajo*, sinice *cingljajo*, brglez *brlizga*, detel *pivka*, pri Vugu pa *tleska*.

Omenjene živalskopomenske sestavine so pomembne pri tvorjenju bralstvu privlačnih besedil. Domala vsi zgornji primeri vstopajo v frazemske metaforične zgradbe in izotopične verige, kar nazorno prikazuje nova novički iz rumenega tiska z naslovom **a) Medo se je udomačil** in **b) Veselje v živalskem vrtu**⁶ (v tem člančiču buhti od družinskih razmerij):

- a)** Kmalu zatem, ko je slišal obvestila, da se po soseski **sprehaja medved**, je doživel presenečanje: **kosmatinec** je ernal pred vhodnimi vrati njegovega doma! Možakarja s Floride je o **nenapovedanem obiskovalcu** obvestil sosed, menda pa ves hrup v okolici in radovedni pogledi skozi okna niso niti najmanj zmotili. Ko si je odpočil, je počasi **odhlačal** po stopnicah navzdol in se po ulici vrnil v bližnji **gozd**, **strah** med prebivalci, da bi se **kosmatinec** utegnil vrniti, pa je seveda **neizmeren** (Slovenske novice 7. 12. 2022, str. 32).
- b)** Iz živalskega vrta Columbus v Ohio so sporočili, da so se razveselili prvega **opičjega mladiča** mandrila. Gre za **opice** iz afriškega deževnega gozda, za katere je značilno, da se **samci** zelo razlikujejo od **samic**. **Mama mladička**, ki še nima imena, Hasina, je skotila prvič, njen **izbranec** Mosi, **oče mladička**, pa je imel **potomca** že v prejšnjem živalskem vrtu. **Podmladka** se je razveselila vsa **opičja družina**, tudi starejši **bratec** Bernard in **mladičeva teta** Malaika. Z **opičjim mladičem** se ukvarja tudi slednja (Slovenske novice 22. 6. 2023, str. 32).

Snoj v *Gavžen hribu* neprekosljivo opisuje **a)** smrtonosnost orožja in **b)** čudež, ki se je in se ni zgodil v skoraj petstranski enostavčni od živalskih metafor prekipavajoči pripovedi, ki hudo spominja na južno- in srednjeameriški magični realizem in na sanjsko-moraste svetove Hieronymusa Boscha:

- a)** Poglejte, kakšno ribo sem pri vas ravno dobro spravil pod streho (pokaže na brzostrelko). [...] Kakšno ribo! [...] In veste, da zna prepevat. Takole poje: tralala, ta ta ta. [...] Takole ji stisneš tale ribji mehur ali

6 Vse okreplil D. Č.

kaj že ima v trebuhu, tako ji ofnaš gobček, potlej jo je treba pa samo malo požgečkat po petelinčku, pa kikirika, da jo je veselje poslušat.

- b) Petsto let se v treh dolinah, v njihovem teku in steku, kjer je že takrat stal trg, ni zgodil noben čudež – *dogajalo se je*,⁷ da se včasih strašnejše ne bi moglo – [...] *dogajalo se je torej*, da bi se glasneje in jasneje ne moglo, *ampak zgodilo se ni*, [...] da se bo, [...] *ni se, potemtakem, zgodilo*, da bi svinja v svinjaku zakrutila Hvaljen bodi Jezus Kristus, da bi se roj čebel med veliko mašo obesil na monštranco, [...] da bi se krava na pašniku napihnila v oblak, [...] da bi se graščine spremenile v svinjake, graščinskim pa lulki v svinjske rilce, [...] da bi gluhonemim v silnem napenjanju za besedo pogledale ribe iz ust, nosa, oči in ušes, da bi se v listnjakih zaredili klopi, [...] da bi se fajmošter drsal po riti okrog cerkve ko pes, ki mu glista na pol ven gleda.

ŽIVALI V ŽIVALSKEM, RASTLINSKEM IN GOBJEM SVETU

Živalskost

Nekatere živali so se jezikovno iz ene prelevile v druge: *ptičar, jazbecar, sršenar, srebrna ribica, kačar, kobilar*. Pri dvobesednih leksemih prepoznavamo:

Tip 1: neživalski pridevnik + živalski samostalnik:

Pridevnik je motivno **a) zemljepisni**: *bovska / drežniška / solčavska ovca, kraški ovčar, soška postrv, komodoški varan, indijski slon*; **telestnolastnostni, pogosto v povezavi z barvo**: *vijeroga koza, črnopeta antilopa, beloroki gibbon, rdečevrati kenguru, rjavoglavi srakoper, rubinastogrli kolibri,*

rumenokljuni viharник, modrojezični skink, sivoprski jež; **osebnoimenski**: *Grantova gazela, Davidov jelen, Hildebrandtov škorec.*

Tip 2: živalski samostalnik + ujemalna samostalniška občnoimenska izpeljanka :

čebela ubijalka, kača jajčarica, kokoš nesnica, kuna zlatica, orel belorepec, osa brenčalka, pes čuvaj, rak jelševец, svinja bradavičarka, mačka cibetovka, žaba ozkoustka, želva rdečevratka. Nekateri živalski nizi tvorijo v primerjavi z drugimi bogat nabor: *ptica gnezdilka / pevka / selivka / ujeda / roparica,* tudi s ptičjo podpomenko: *labod grbec, sokol selec, sova uharica.*

Živalskost v rastlinskem svetu

Enobesednih leksemov je sorazmerno malo: *košutnik*. Dvobesedne lekseme spet v grobem delimo na dvoje:

Tip 1: neživalski pridevnik + živalska samostalniška izpeljanka:

Bogat tovrstni niz tvorijo leksemi z *navadni*: *navadni čapljevec / gadovec / svinjak / srakoperec / zmajevec, navadna pijavčnica.* Druge pridevniške sestavine so (med drugimi) še: *gorski jelenovec, alpska orlica* itd.

Tip 2: živalski pridevnik + neživalsko samostalniško jedro:

Ti leksemi so v botaničnem izrazju najbrž najštevilčnejši: *kačji jezik, konjska kumina, kozja brada, kukavičja lučka, mačja zel, orlova praprot, pasji zob, žabje ločje, kurja črevca.*

V botanični terminologiji se pojavljajo tudi več kot dvobesedni (največkrat tribesedni) leksemi z živalsko pridevniško sestavino, denimo: *čistilna kozja češnja, kobulasto ptičje mleko, poletni zajčji mak.* Rekordkerke v številu živalskih sestavin pa so (če jedro *oko* štejemo za pomensko sestavino živalskega leksema): *čebeljeliko / čmrlnjeliko / muholiko in osjeliko mačje oko.*

7 Poševni zapis že v originalu.

Kje se v gobi/glivi skriva žival?

Enobesednih leksemov je v mikološki terminologiji malo: *kravjača*. Jedrne netvorjenke so *oslovsko uho*, *rdeča griva*, *ovčje vime*. Dvobesedni leksemi se spet v grobem delijo na:

Tip 1: neživalski pridevnik + živalska samostalniška izpeljanka:

díšeča polževka, bukov ostrigar, švicarski polžar, rumeni ježek, rjavi ježavec, navadna lisička, divji lisičovec, zleknjena školjkarica, zelena golobica.

Tip 2: živalski pridevnik + neživalska samostalniška izpeljanka:

golobičja kolobarnica, jelenova ščitovka, krokodilja kolobarnica, ovčarska lupljivka, ovčji mesnatovec, papagajska vlažnica, pasji klinček, tigrasta strnjenska, svinjski goban.

V niz mikoloških poimenovanj, v katerih je prva, še večkrat pa jedrna sestavina, izpeljana iz pomenske sestavine živalskega leksema, kot denimo *ščetina, lovka, luskina, rožiček, smrček*, spadajo: *ščetinasti luknjičar, veliki lovkar, topolov luskinar, lepljivi rožički, koničasti smrček*.

OD ČLOVEŠKO MOŠKO-ŽENSKEGA K ŽIVALSKIM SAMCEM IN SAMICAM

Ob naseljevanju risov v naše kraje je treba (kdo bi si mislil?) poimenovati tudi samice. Včasih sta zadostovali moška generična oblika ali v nuji *risja samica, ženska predstavnica risov* in morda še kaj, povsem po nepotrebnem pa *slonji samec* in *slonja samica*, ker sta že zdavnaj uslovarjena *slon* in *slonica*. Med prvimi predlogi se je pojavila *risa*. Ob pojavu kakršne koli nove jezikovne oblike je pričakovati določen odpor, zmajevanje z glavo, tudi posmeh jezikovnih uporabnikov, morda pa tudi takojšnjo

naklonjenost. Novinarju Borisu Šuligoju se ob tej priliki zapisuje rahlo ujedljiva hudomušnica, uperjena v tvorce nove jezikovne stvarnosti:

Nomen est omen. Če ime prime, prime. Tu ni pomoči. Ne vem, kaj je rekel profesor Toporišič, ampak po tej slovnični bravuri sta ris in risa dobila še neskončen seznam zasledovalcev. Mednje so se brez pomislekov uvrstili še naslednji pari: kos in kosa, jež in ježa, čuk in čuka, gams in gamsa pa kit in kita, jelen in jelena, bik in bika, slon in slona ter seveda pes in pêsâ ... Bilo je tudi nekaj nasprotnih primerov: srna in srn, pa krava in krav, recimo. (Delo, 18. 3. 2014, str.1)

Slovenščina pozna kar nekaj besedotvornih (in tudi skladenjskih) vzorcev, kako iz moških oblik tvoriti ženske (tega je več) in obratno (tega je manj). Pri enobesednih leksemih se ponujajo vsaj tri možnosti: **a)** samostojna leksema: *konj : kobila, petelin : koklja/kokoš, bik : krava*; **b)** leksema z isto podstavo in vzporedno moško in žensko pripono: *koz-a : koz-el, žab-a : žab-ec, mač-ek : mač-ka, lis-ica : lis-jak*, **c)** precej bogata paleta priponskih možnosti (v glavnem spet enosmernih iz moških v ženske): *volk : volkulja, tiger : tigrica, rak : rakovica, lev : levinja, medved : medvedka*. Zdi se, da so izpeljanke najtežje pri generičnem ženskem spolu: *mravlja, čebela, kača, muha, riba, krota*. Leposlovje kljub temu s svojim poslanstvom iznajdeva številne izhodne poti.

ZA EN MIŠJI / SLONJI KORAK NAPREJ IZ OTROŠKE IGRE KRALJICA, KOLIKO JE URA?

To poglavje se tesno navezuje na prejšnje, saj po vzporednosti s človeško moško-ženskim oziroma žensko-moškim svetom urejamo te stvari tudi

po živalsko. To dokazujejo že otroške (a ne izključno) ljudske in umetne in ponarodele pesmice: *Metuljček cekinček, ti potepinček, kje si pa bil / Petelinček je zapel, je skočil gor na hlev / Sinička se je usedla gor na drobno vejico / Lisička je prav zvita zver.*

Tu se poraja vprašanje, kako iz živalskega samca narediti sinčka in iz samice hčerkico. Možnosti je kar nekaj, slovenščina je tu v primerjavi z drugimi jeziki kar gibka. V matematičnem zapisu sledi nekaj zgledov, nekaj pa seveda vedno ostaja v domeni leposlovja in obče domišljije: *osel : oslica = osliček : oslič(i)ca/oslička, lev : levinja = levček : levčica, orel : orlica = orlič : orlička, zmaj : zmajka (morda po vzorcu zajklja tudi zmajklja?) = zmajček/zmajčič : zmajčica / (zmajkljica?), želva : želvak = želvica : želvaček, volk : volkulja = volčič/volkec : volčica/volkuljica, kameleon : kameleonka = kameleonček : kameleončica.*

Aleš Berger je spisal satirično igrico v verzih *Noji nad Triglavom*, v njej je prizorček (2011: 7–9), ko se nojevska babica prereka z nojevskim sorodstvom:

Babica pred vrati kolibe: Not, **nojevčka**⁸ in ti, tamala, tudi! / V kolibo, da ostane še za jutri! / Je treba šparat, smo na revni grudi. – **N1**: Ej, babica, ne se preveč sekirat ... – **N3**: Povej, a kmalu bo večerja? – **N2**: A bo spet slama, me pa res zanima ... – **Babica**: Joj, požeruhi, kdaj ste vendar siti! / Kaj niste dosti trave pomulili? – **N3**: Eh, zmerom našemo se s pusto travo! – **N1**: In dosti lepša raste čez ograjo. – **N2**: Kamor pa mi ne moremo čez pašo! – **N1**: Ker na ograji je bodeča žica ... – **N2**: Ne smemo čez, to je krivica! – **Babica**: Zdaj pa že tiho, mularija! / In ti, tamala, če boš še regljala ... – **N2**: Regljajo žabe, jaz pa nisem žaba. / Sicer živela bi v tisti mlaki! – **Babica**: Seveda nisi, bog nas varji. / No, kaj pa si; povej, kot se spodobi. – **N2**: Rojena in vzgojena sem med **noji**, / ampak ne vem: sem **nojevka**? **Nojica**? / Besede prave nima naša govorica, / in tudi to

je, spet, krivica! – **N1**: Hehe, veš kaj si: **noja**! / **Noja** s kupa gnoja! – **N2**: Ti pa kar tiho, brat **nojč**, / ki si kot kura in pol ptič! – **N3**: Ha, mogoče si pa **nojka**, / **nojka**, ki se rada jokca! – **N2**: Molči, molči, brat **noják**, / ki si en majhen, butast spak.

V slovenščini je nekaj glagolov in/ali glagolnikov z manjšalno živalsko podstavo: *kengurujčkanje* (= pestovanje golega novorojenčka na goli koži), *martinčkati se/martinčkanje* (= brezskrbno se izpostavljanje sončnim žarkom), *muckati se/muckanje* (= ljubkovati se), *golobčkati se* (= poljubljati se, ljubkovati se), na goloba nanašajoči se *kljunčkati (se)*. Pred časom se je na svetovnem spletu pojavilo *netopirčkanje* – zabavno, a nevarno početje, ko se z nogami obesiš za ograjo, vrata, zid, vrv in podobno in visiš z glavo navzdol ter tako spominjaš na netopirja. Ta »športni« modni pojav se je izkazal za muho enodnevnico, podobno kot *čukanje* (= *owling*), ko čemiš na vse mogočih mestih in zabodeno buljiš predse kot čuk.

ŽIVALSKA POIMENOVANJA KOT SESTAVINA ANTROPONIMOV

Krstno ime

Krstnih živalskih imen je malo. *Lev* (z morebitnimi, tudi ženskimi variantami?) je nemara eden najredkejših. Lenarčič (2012) med krstnimi imeni navaja »klenca« slovenska imena: *Golob, Golobica, Jelen, Kresnica, Pika Polonca, Polonica, Srna, Volk, Vran*. V Kebrovem *Leksikonu imen* (2008) teh imen ne zasledimo.

8 Okrepljeno in poševno poudaril D. Č. Poševnica zaznamuje prehod med verzoma.

Priimek

Povsem drugačna podoba pa se kaže na priimkovnem področju. Upoštevaje zgolj priimke, ki se pokrivajo z občnoimenskimi živalskimi poimenovanji, ne pa tudi variantne zapise tipa *Lesjak/Lisjak, Šk(o)rjan(e)c, Pajk/Pajek, Ščinkovec/Šinkovec* in izpeljank iz *Sova* kot *Sovan, Sovič, Sovin(e)c, Sovinec*, se na paleti znajdevajo priimki, ki odslikavajo značilne telesne ali značajske lastnosti nosilca: *Čuk, Golob, Grlica, Jereb, Jež, Kos, Kragulj, Kunc, Kozel, Lisjak, Lišček, Medved, Mravlja, Orel, Volk, Petelin, Strnad, Vrabec, Zajc, Žerjav, Zverina, Žerjav* itd.

Kaj pa vzdevki in psevdonimi?

Vzdevke gre v tem prispevku razumeti kot fiksni del antroponima, ki osebo označuje po neki telesni, značajske ali morda še kakšni posebnosti. Je pa ta reč silno izmuzljiva, ker sta zapis in tudi motivnost nedorečena oziroma pogosto skrivnostna. Frane Milčinski - Ježek in Jože Pengov denimo sta sredi tridesetih let s satiričnimi kupleti na Radiu Ljubljana blestela kot »Jožek in Ježek«. *Karel Destovnik - Kajuh* je pisal pod številnimi psevdonimi, kot *Kajuhov Tonč* se je prvič podpisal konec leta 1942 v *Naši ženi*. Ime izhaja iz ljudskega poimenovanja *kanje* in *kanjuha*. *Kajuh*, sprva skrivno, je torej postalo partizansko in umetniško ime.

Med vzdevke, ki sicer niso sestavina antroponima, so pa njegova parafraza, štejemo v slovenščini največkrat dvobesedne lekseme tipa *pariški vrabček* za Edith Piaf in *goriški slavček* za Simona Gregorčiča. Iz živalskega sveta so za pesnike in pevce (spet!) najprikladnejša ptičja poimenovanja, v slovenščini pogosto kot subtilne manjšalnice. V slovenskem glasbenem prostoru zasledimo denimo *štajerski slavček* za Damjana Murka in *idrijski slavček* za Žiga Laknerja, edinega slovenskega kontratenorista. Temperamentno sopranistko Mario Callas so zaradi vzkipljivega

značaja poleg *La Divina* imenovali tudi *Tigrica*. Skladatelj Vinko Vodopivec se je podpisoval z *Ambrozij Sraka* in *Srakar*.

Imenske parafraze se v slovenščini kažejo v različnih metajezikovnih oblikah: *Aleš Lanišek Žaba, kakor ga pravzaprav vsi kličejo* / *Karel Destovnik, s partizanskim imenom Kajuh* / *Henrik I. Nemški, imenovan Ptičar*⁹ / *Erwin Rommel, znan tudi kot puščavski lisjak* (v slovenščini tudi *puščavska lisica!*). Da so tovrstna imenovanja zlahka nalezljiva, kaže primer *Mirana Stanovnika, rednega udeleženca najtežje avtomobilistične in motoristične preizkušnje na svetu Reli Pariz–Dakar: S puščavskim lisjakom smo se pogovarjali* / *Včeraj je bila za puščavskim lisjakom razburljiva noč*.

Trije slovenski narodni heroji imajo v imenu živalski vzdevek: *Andrej Cetinski - Lev, Dušan Mravljak - Mrož* in *Ivan Skvarča - Modras*. Mitski poglavarji prerijskih Indijancev so bili med drugim *Mala vrana, Nori konj, Sedeči bik, Velika ptica, Veliki orel. Vranja noga* je izjavil naslednje: *Kaj je življenje? Je blisk kresničke v noči. Je dih bizona pozimi. Je majhna senca, ki teče po travi in se izgubi v sončnem zahodu*.

KAJ PA, ČE OBRNEMO PLOŠČO?

V človeške predstave o predmetnosti in pojavnosti sveta in vesolja pa ne vpletamo le živalskih elementov, tudi živali nosijo in dobivajo človeška imena. Ne vse, seveda, gotovo pa tiste, ki nekako izstopajo iz živalskega povprečja, ki so nam čustveno blizu, ki so predmet znanstvenega raziskovanja, ki so »najboljše« po velikosti/majhnosti, starosti, hitrosti/počasnosti, anatomskih anomalijah itd. Iz risank poznamo pujsa *Melkijada* in *Pipija*, pujsa *Pepo*, kravico *Katko*, backa *Jona* itd. V živalskem vrtu

⁹ Saškega vojvoda in kralja vzhodnofrankovskega cesarstva se je oprijel ljudski vzdevek *der Vogler* (tudi *der Falcker*).

denimo, pa v stanovanju in na kmetiji, v cirkusu in najbrž še kje so živali v glavnem poimenovane; v živalskem vrtu ribe morda ravno ne, najbrž pa še tako majcena ribica v domačem akvariju.

Ime Slovenije ponašata v svet južnomeriška ptiča nanduja *Nande* in *Nina*, legendarni ameriški svizec *Phil* napoveduje potek zime, hobotnica *Paul* je napovedala izid nemške reprezentance na svetovnem prvenstvu v nogometu, italijanski paleontologi so hadrozavra poimenovali *Antonio*, najditelja človečnjakinje vrste avstralopitek sta okostju nadela ime *Lucy*. Prava medijska zvezda je postal medved(ek) *Knut*, ki je obnovel nemško in občo svetovno javnost. Za najstarejšo želvo oz. želvaka na svetu velja *Jonathan*, ki naj bi ga pred 190 leti pripeljali s Sejšelov in zdaj živi na otoku Sveta Helena v družbi z želvami velikankami *Emmo*, *Davidom* in *Freedom*. Najstarejša dvoglava želva, atrakcija prirodoslovnega muzeja v Ženevi, je 25-letni *Janus*, imenovan po rimskem bogu z dvema obrazoma. Vrtčevski otroci so v okolici Grosuplja junija našli prvo dokumentirano človeško ribico in jo po deklici, ki jo je prva zagledala, poimenovali *Julija*.

Slovenija se lahko pohvali s *Hitlerjevim brezokcem*, neznatnim endemitskim hroščkom s sila neugodnim imenom *Anophthalmus hitleri*. Hroščka je v prvi polovici 20. stoletja našel slovenski naravoslovec Vladimir Kodrič in ga prodal zbiralcu Oskarju Scheiblu. Slednji ga je sprva kanil po najditelju poimenovati *kodrici*. Ker pa je bil velik Hitlerjev oboževalec, ga je leta 1937 poimenoval *Anophthalmus hitleri*. Hitlerjev brezokec je ogrožena in zavarovana vrsta, trgovanje z njim je prepovedano. Ker na črnem trgu dosega znatne vsote, nekateri predlagajo spremembo imena, da bi zbiralce nacističnih memorabilij odvrnilo od tovrstnega mešetarnenja. Ker pa je taksonomska tradicija v entomološki stroki skrajno zadržana, velja ime originalno odkrite vrste za dokončno in nespremenljivo, tudi če gre za eno najzloglasnejših imen v človeški zgodovini.

Komisije pa kljub omenjeni zadržanosti ubirajo zanimive poimenovalne poti. V biološko nomenklaturu vključujejo razen znanstvenikov in najditeljev tudi slavne športnike, igralce, pisatelje, glasbenike, filozofe, politike, vojskovodje itd. Za pokušino le nekaj zgledov: *Heteropoda davidbowie*, *Eufonaria borisbeckeri*, *Campsicnemius charliechaplini*, *Baeturia laurell* in *B. hardyi*, *Plato*, *Shakespeareia*, *Sappho*, *Mozartella beethoveni*, *Fernandocrambus chopinellus*, *Avalanchurus simoni* in *A. garfunkeli*, *Agra katwinsletae*, *Agra schwarzeneggeri*, *Confucius*, *Dalailama*, *Marxella* itd.

Zanimivo je tudi, da so iz vsega živalskega stvarstva po njih poimenovani hrošči, pajki, molji, muhe, ose, komarji, čemur zaradi neprijetnega videza, nadležnosti in nevarnosti radi rečemo golazen, mrčes. Vendar pa so bili nacisti znani po tem, da so imeli fanatično radi žuželke¹⁰ in (paradoksalno) zveri. Firer se je Scheiblu za izkazano čast menda osebno zahvalil.

V času pisanja tega članka so na Filozofski fakulteti na seznamu predavateljev naslednji živalski priimki (v obliki zlahka prepoznavni kot občna živalska imena, ne pa tudi kot variantni zapis, izpeljanka ali dvomna etimološka razlaga): *Čuk*, *Golob*, *Jelen*, *Jež*, *Kalin*, *Komar*, *Kos*, *Koštrun*, *Kozorog*, *Maček*, *Orel*, *Oven*, *Petelin*, *Sova*, *Žizek* in dvojni priimek *Orel Kos*, na Univerzi tudi sicer še *Kalin* (-) *Golob*. Slikar, ki ga v filmu Vesna igra *Frane Milčinski* (-) *Ježek*, zmerja razposajene študente s *pavijani*, *orangutani* in neandertalci. V opusu slovenskega dramskega in filmskega ustvarjalca Miha Baloha so filmi z živalskimi naslovi: *Ko pride lev*, *Grajski biki*, *Buje nje podgan*, *Lov na jelene*.

V tem prispevku že večkrat omenjeni risi (*Lynx lynx*), naseljeni na Slovensko, so krščeni po slovensko ali redkeje prinesejo svoje (hrvaško,

¹⁰ Tudi kultni Volkswagnov družinski avto, ki so ga razvili po Hitlerjevem ukazu, je ponosno nosil naziv Käfer, torej hrošč.

romunsko, slovaško ...) ime s seboj. Slovenska imena jim najpogosteje dodeljujejo lovske družine (tudi posamezni lovci) in šolarji. V naših gozdnatih logih se potepajo (ali so se) samci *Alojzij, Emil, Flori, Ljubo, Meri, Josip, Andrej, Tris, Zois, Lukaš* in samice: *Aida, Lenka, Julija, Pandora*. V projektu Life Aqualutra so znanstveniki v Prekmurju spremljali vidre (*Lutra lutra*) z imeni *Dirk, Cvetko, Bine, Cene, Pučko, Božek, Oto, Čuftek, Rene, Zlato* in *Angelca, Katka, Kunigunda, Krasna, Jagoda, Meta, Rezi, Suzi* in *Lili*. Raziškovalci slovenskega društva Morigenos so leta 2020 opazili delfina, ki je preplaval več kot 2000 kilometrov, očitno je svetovni rekorder v plavanju na dolge proge, imenovali so ga *Prešeren*.

BESEDILO V SLIKI OZIROMA SLIKA V BESEDILU

Bralci s(m)o najbrž radovednega daru, včasih pa nam pronicljivost tudi zašepa. Brez enciklopedičnega znanja smo pogosto goli in bos (Pleši, pleši, črni kos, kak bom plesal, če sem bos!). Domala sleherno besedilo v slovenskem časopisju ne glede na svojskost (rumenih ali drugačnih barv) se napaja iz jezikovne/leposlovne skrinje, zaznamovane z živalskimi metaforami: Kajti kako razumemo iz Andersenove pravljice poslovenjeni frazem *svinjski biseri* v članku z naslovom *Drsališče Aleya sky je pravi biser izjemne rabe slovenskega jezika?* Že zgolj naslovi in podnaslovi časopisnih člankov uvajajo v vsebino, pogojeno seveda z bralčevo v prej omenjenih poglavjih (izven)jezikovno vednostjo: *Slovenske orlice že takoj razpele krila / Pogajalski tiger še pohlevna mačka / Toninov zajec v Janševem gozdu / Risi pred lovom pokazali ostre kremplje / Novi kremplji papirnatega tigra / Pred desetletjem so okrog Slovenije že plavali krvoločni morski psi globalnih finančnih skladov / Če Anže Logar ne bo izvoljen za predsednika države, bo zelo hitro slekel kožo ovčke in jo zamenjal za volčjo kožo / Juventus: nekdanji paradni konj Italije vse grši raček /*

Le v kakšni vlogi se v SD vrača Pahor: kot trojanski konj ali slon v trgovino s porcelanom?

Fotografija in karikatura pogosto povesta več kot besede, kot trdi slovenski pregovor, da *ena slika pove več kot tisoč besed*. Pregovor je treba vzeti z rezervo. Oboje, namreč slika in beseda, imata pri zaznavanju predmetnosti in pojmovnosti sveta in vesolja prednosti in slabosti. Slikovno/filmski svet nam ju pogosto pričara **neposredneje**, besedni pa nam **domišljijsko** zapolnjuje prostorskost, časovnost in vse mogoče vzročnosti in dobre in zle posledičnosti človekovega bitja in žitja. Po eni strani taka ali drugačna likovna podoba pogosto izžareva, česar jezik ne more, po drugi pa tudi podoba mnogokrat ne more nadomestiti besede. Pri zgoraj omenjeni Marii Callas nam njenega vzdevka *Tigrica* beseda najbrž ne zna pričarati tako, kot jo fotografija, pri Gini Lollobrigida in Sophii Loren pa spričo bujnega oprsja in prijaznega nasmeha/smehljaja težko razumemo, kaj si igralski konkurentki mislita druga o drugi. Bojda sta se žalili in prerekali. Sophia naj bi nekoč izjavila, da ima večje prsi kot Gina, nakar ji je ta oporekla, da sta si tako različni kot vrhunski dirkalni konj in koza. Ona da je številka 1.

Karikatura je bržkone najkrajša metaforična slikovna besedilna vrsta. Spominja na japonski haiku. Opremljena z zgolj stavkom ali z vzklikom ali sploh z ničimer, marsikdaj pove več, kot bi zmoglo besedilo. Mora pa jo bralec dojeti, če je obče družbeno čuječ in jezikovno občutljiv in omikan, privlači pa seveda avtorjeva likovna pisava. Vse živalske karikature v tem prispevku so družbeno zaznamovane v najširšem pomenu: političnem, gospodarskem, kulturnem, socialnem, športnem itd. Prometni znaki z recimo slovensko *vidro* in avstralskim *krokodilom* so v glavnem slikovne besedilne vrste, včasih tudi s pičlim besednim svarilom pred dvojnimi naspotujočim se sporočilom: *Pozor, vidre, ne povozi jih, škoda jih je!* in *Pozor, pazi, da te krokodili ne požrejo, škoda te je*.

VIRI IN LITERATURA

- BERGER, Aleš (2011): *Noji nad Triglavom*. Radovljica: Didakta.
- KEBER, Janez (2008): *Leksikon imen*. Celjska Mohorjeva družba: Celje.
- KEBER, Janez (2021): *Leksikon priimkov*. Celjska Mohorjeva družba: Celje.
- LAMPE, Frančišek (1894): *Zgodbe Svetega pisma*. Družba sv. Mohorja: Celovec.
- LENARČIČ, Simon (2012): *Vse o imenih v Sloveniji*. Modrijan: Ljubljana.
- METERC, Matej (2017): *Paremiološki optimum*. ZRC SAZU: Ljubljana.
- NEŽMAH, Bernard (1997): *Kletvice in psovke*. Nova revija: Ljubljana.
- PETAN, Žarko (1989): *Aforizmi od A do Ž*. Cankarjeva založba: Ljubljana.
- PETAN, Žarko (2006): *Kdor išče, ga najdejo*. Celjska Mohorjeva družba: Celje.
- VUGA, Saša (2007): *Kobariško zrcalo*. Slovenska matica: Ljubljana.